

КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ОРУЖАНИХ СНАГА У ДОМАЋЕМ И УПОРЕДНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

Младен Р. Тишма
Универзитет у Београду, Правни факултет

Кривична дела против оружаних снага представљају једно од најстаријих поља примене кривичног права. Циљ чланка је да се прикаже разноврсност приступа проблематици кривичних дела против оружаних снага. У тој намери приказан је историјски развој нашег војног кривичног права, а с истим циљем дат је и само делић богате упоредне праксе у кривичноправном регулисању ове материје. Из изложеног следи да кривична дела против оружаних снага представљају једну од најважнијих области, којој и законодавац и суд морају приступити са посебном пажњом. Поред тога, примећује се и да су ова кривична дела прилично конзервативна, у смислу да њихова битна обележја бића остају непромењена деценијама. То посебно погодује уједначавању судске праксе и стабилизовању кривичне заштите заштићених добара.

Кључне речи: *оружане снаге, кривични закон, кривична дела, војна лица, одбрана.*

Увод

Кривична дела против оружаних снага представљају једно од најстаријих поља примене и развоја кривичног права. Зачеци ових кривичних дела јављају се још у древним законима примитивног права, са првим знацима стварања организованих оружаних снага. Тако се у Хамурабијевом законнику може уочити низ одредби које, у ствари, представљају зачетке војних кривичних дела. И Душанов законик из 1349. и 1354. године, драгуљ српске и европске писане уставности и законодавства, садржавао је и војна кривична дела и одредбе о стварној надлежности у погледу њих.¹

Имајући у виду да наше кривично законодавство има традицију дефинисања улоге кривичног права уопште, поставља се питање која је функција прописивања ових кривичних дела. У нашој старијој кривичноправној литератури циљ прописивања кривичних дела против оружаних снага виђен је у заштити и очувању постојећих односа на којима се заснивају оружане снаге, са крајњом намером законодавца да путем њихове

¹ Видети нпр. чл. 129. и 131. Душановог законика.

кривичноправне заштите обезбеди, ојача и учврсти борбену готовост и борбену способност, како би оружане снаге могле да извршавају свој основни задатак, али и једну од најосновнијих и најстаријих функција државне власти, а то је одбрана земље од евентуалне агресије.[1] Заштитни објект у случају ових кривичних дела су, као што видимо, оружане снаге, као државни орган тј. као целина. Међутим, код новијих кривичних кодекса у групу кривичних дела против оружаних снага нису укључени сви деликти који су посредно, а и многи који су непосредно усмерени против оружаних снага. Наиме, за разлику од ранијих времена када се кривичним делима посвећивала огромна пажња, до те мере да су она издвајана у посебне законе, део данашњих законодаваца, међу којима и наши, теже да ову област материјалног кривичног права уреде јединствено, путем кодификације. Један од разлога због чега се приступа доношењу посебног војног кривичног законика јесте и постојање војног правосуђа. Наше војно кривично судство сматрано је најбољим делом нашег правосудног система уопште (И. Вуковић). Иако данас у нашој земљи и војним лицима суде редовни судови, у њима постоје посебна војна одељења. Полазећи од премисе о „грађанима у униформи“, припадници Војске Србије, према члану 143. став 1. Закона о Војсци Србије, „одговарају за кривична дела, привредне преступе и прекршаје по општим прописима“.

Може се извршити више класификација кривичних дела против оружаних снага, мада оне у већини случајева зависе од самог законодавца. Тако се у нашој литератури среће подела на кривична дела избегавања војне службе,² кривична дела повреде војне службене дужности, кривична дела против наоружања и војне опреме, кривична дела одавања војне тајне, кривична дела ометања војне службе и ратна кривична дела.[1] Други пак, истичући да то питање и није од неког посебног значаја, помињу две једноставне поделе – на права и неправа војна кривична дела и на ратна и мирнодопска војна кривична дела.[2]

Кратак историјат нашег војнокривичног законодавства

Као и друге гране права, наше кривично право има дугу и, у оквирима европско-континенталне породице права, изузетно значајну традицију. Савремена Србија је свој први кривични законик донела 1860. године. И кривичноправна регулатива војних деликата пратила је овакав темпо развоја нашег права. Први законски акт који садржи инкриминације кажњивих дела војних лица био је Војни закон (Законъ Военный) од 31. октобра 1839. године.³

Следећи корак у развоју војног кривичног законодавства учињен је доношењем Војно-судског законика од 28. априла 1864. године, који у свом другом делу садржи и Војни казнени законик (Военный казнительный законикъ – §§ 75–233.).⁴ Овај законик, рађен по угледу на истоимени француски законик из 1857, као један од најбољих актата такве врсте тог доба, уз измене и допуне из 1885. године, остао је на снази скоро 37 година.[3]

² За схватање појма војне службе и њених граница у нашем праву видети пресуду Врховног војног суда Савезне Републике Југославије, ВКР број 27/98 од 10. априла 1998. године.

³ Датуми за прописе Краљевства донете пре 1919. године дати су према јулијанском календару.

⁴ У даљем тексту за војно-кривичне законике користиће се скраћеница ВКЗ, а за (опште) кривичне законике – КЗ. Уз стране прописе биће и скраћеница земље.

Српско краљевство ушло је у 20. век са новим законом који реформише војно кривично материјално право – Војни казнени законик од 31. јануара 1901. године. Нови законик донео је и дефиницију општег појма војних деликата. Тако је § 1. као војни злочин дефинисао „оно дело, за које се у овом законнику одређује заточење, робија или смртна казна“, док је војни преступ дефинисан као „оно дело, за које се у овом законнику одређује затвор дужи од једног месеца или губитак чина или звања“. [3] У § 3. се још каже: „Војна лица за кривична дела која нису предвиђена овим закоником не уредбом о војној дисциплини, казне се по 'Казненом законнику' ". Овај законик остао је на снази до прерастања Краљевине Србије у Уједињено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, када је Указом Ф. Ђ.О. број 70968. од 19. августа 1919. године његово важење проширено на целу територију југословенске државе. [3]

Присаједињењем тзв. аустроугарске Југославије Србији и Црној Гори, земља је 1. децембра 1918. године постала Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.⁵ Краљевина Југославија донела је нову кодификацију војног кривичног права 11. фебруара 1930. и то под називом Војни кривични законик Краљевине Југославије, чиме је и у оружаним снагама термин „казнено право“ замењен са и данас прихваћеним „кривично право“. И овај законик дао је општу дефиницију кривичног дела против оружаних снага. У његовој првој одредби каже се: „Повреде војних дужности, које су као кривична дела предвиђене у војним законима, јесу војна кривична дела“. Сходно § 3. ВКЗ, већи део општег дела Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. примењиван је и на војна кривична дела.

Сломом Краљевине Југославије у Априлском рату 1941, нестало је и њено војнокривично законодавство. У току Другог светског рата, тачније 24. маја 1944. године, донета је Уредба о војним судовима, која у глави „Кривична дела, казне и заштитне мере“ (чл. 12–17) у ствари не говори о бићу кривичних дела, која крајње уопштено одређује као ратни злочини (члан 13. Уредбе), дела народних непријатеља (члан 14. Уредбе) и кривична дела војних лица (члан 15. Уредбе). Према члану 15. ове уредбе кривична дела војних лица прелазе оквир дисциплинских преступа услед своје теже природе. Истом одредбом *exempli causa* набројана су следећа дела, без ближег законског описа: невршење или немарно вршење војне службе из кога „извири већа штета за целину“; неиспуњење наређења, пасивни отпор који иде на слабљење војне силе, напуштање стражарске дужности; дезертерство из народне војске; намерно уништење борбене способности себе или другог; кварење и отуђење оружја и војне опреме, ометање снабдевања, транспорта пољских и осталих радова намењених за војску и народ; злоупотребе у дужности, подношење лажних извештаја; повреда чувања важне војничке тајне; небрижљиво лечење болесника и рањеника; ширење лажне непријатељске пропаганде; разарање унутрашњег јединства и борбеног расположења међу војницима и сурово поступање са народом. [3] Занимљиво је да је чланом 15. став 3. прописано да су тежи облици ових и сличних дела уколико их учине војни заробљеници. Након рата ФНРЈ је донела Кривични законик – општи део,⁶ иако је у члану 4. утврдио да се „[к]ривично дело може (се)

⁵ Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца променило је 1920. године назив у Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, да би 1929. године постало Краљевина Југославија.

⁶ *Службени лист ФНРЈ*, број 106/1947.

одредити и казна за њега одредити само законом“ (начело *nullum crimen nula poena sine lege*).[4] Како их ови прописи нису на свеобухватан, па чак ни на правно задовољавајући начин утврђивали, у примени је, под условима из члана 4. Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације,⁷ остао и добар део одредаба Кривичног законика из 1929. године, односно Војног кривичног законика Краљевине Југославије.

Следећу фазу у законском инкриминисању војних деликата представља доношење Закона о војним кривичним делима⁸ 28. новембра 1948. и његово ступање на снагу 1. јануара 1949. године. Тиме и изреком престаје да важи Уредба о војним судовима, као и остали прописи који су му били противни, укључујући и примењиване одредбе Војног кривичног законика Краљевине Југославије из 1930. године. Поред тога што садржи законску дефиницију војног лица (члан 3. Закона), овај закон одредио је и општи појам војног кривичног дела. Према члану 2. став 1. Закона, „[в]ојно кривично дело је законом одређено друштвено опасно дело које учини војно лице и које је управљено против установљеног поретка војне службе у Оружаним снагама ФНРЈ, њихове чврстине и борбене способности“. [3] То је уједно и последња законска дефиниција ових деликата у нашем праву.

Закон о војним кривичним делима сврстао је кривична дела у неколико група. Тако у кривична дела против старешинства, војне части и угледа војске спадају неизвршење наређења (члан 10), противљење и спречавање у вршењу службене дужности (члан 11), принуда на повреду службене дужности (члан 12), наношење телесне повреде старешини (члан 13), омаловажавање претпостављеног (члан 14), наношење увреде или клевете претпостављеном или потчињеном (члан 15) и непријатељско изјашњавање против војске (члан 16). У групу кривичних дела против службене дужности сврстани су злоупотреба службеног положаја или овлашћења, прекорачење службеног овлашћења, невршење службене дужности и несавесно и немарно вршење дужности (члан 17), противзаконито искоришћавање потчињеног (члан 18), самовољно поступање са потчињеним или млађим (члан 19), противзаконито задржавање имовине војних лица (члан 20), предавање оружја и разоружавање без отпора (члан 21) и непрописно руковање оружјем и муницијом (члан 22). Следећу групу војних кривичних дела чине кривична дела против нарушења правилног рада војне службе, у која се убрајају повреда прописа стражарске или патролне службе (члан 23), повреда прописа унутрашње службе (члан 24), повреда прописа о чувању државне границе (члан 25), неистинити рапорти или извештаји (члан 26) и неовлашћено ношење ознаке чина, ордена или другог одликовања (члан 27). Као имовинско кривично дело, члан 28 овог закона инкриминише противзаконито отуђење и намерно оштећење војних ствари. Наредна група инкриминација су кривична дела избегавања војне службе, у која спада бекство из војске (члан 29), док је припремање и организовање поменутог кривичног дела инкриминисано чланом 30. Закона, самовољно удаљење са војне службе (члан 31), неоказивање на војну службу (члан 32), избегавање војне службе онеспособљавањем или на преваран начин (члан 33), које представља квалификовани облик претходног кривичног дела, као и дело из члана 34. које се састоји

⁷ Службени лист ФНРЈ, број 86/1946, 105/1946 и 96/1947.

⁸ Службени лист ФНРЈ, број 107/1948.

од избегавања војне службе из верских или других личних убеђења, за чији је тежи облик (став 2. истог члана), односно ако је извршено у мобилном или ратном стању, следовала и смртна казна. Још једно, за тадашњу Југославију специфично кривично дело била је и инкриминација избегавања војне обавезе привођења стоке, возила или других транспортних средстава, прописано чланом 35. овог закона. Као повреду војне тајне овај закон инкриминисао је објављивање војне тајне (члан 36) и противзаконито дописивање за време рата (члан 37). Биће овог последњег састојало се у дописивању или одржавању везе у току рата на други начин са лицима која су у саставу непријатељске војске или бораве на непријатељској или окупираној територији. Противправност је искључена у случајевима допуштеним међународним прописима и домаћим прописима, а запрећена казна била је, судећи по граматичком тумачењу, фиксна – лишење слободе од три године. Војна шпијунажа прописана је као кривично дело чланом 38. Закона, док су као издаја инкриминисани предавање непријатељу трупа, утврђења и оруђа и друга дела помагања непријатељу (члан 39), самовољно напуштање борбе и предаја непријатељу (члан 40) и напуштање брода који тоне и оштећеног авиона, тенка или другог механизованог оруђа пре времена (члан 41). Дело из члана 39 Закона о војним кривичним делима састоји се у предавању поверених трупа непријатељу, уништењу или битном оштећењу војног утврђења, брода, оружја, авиона, војног складишта или другог војног средства, предавање непријатељу или остављање неуништеним или битно неоштећеним војног оруђа или средстава при наређеном повлачењу, одбијању наређеног извршења за борбу или непридржавању, пропуштању да се у борби потпомогне суседним јединицама, пропуштању извршења мера осигурања и обезбеђења трупа на положају или кантонману. Захтева се субјективни елемент који се састоји у намери помагања непријатељу, а као учинилац се може јавити једино старешина. Поред основног облика, постоји лакши – где недостаје субјективни елемент, тј. намера и тежи облик – ако су наступиле тешке последице или тешка штета по војску. Посебно тешким кривичним делима Закон сматра мародерство⁹ и чињење кривичних дела под изговором војне потребе, прописујући и смртну казну за поменуте инкриминације. Поред војних кривичних дела, овај закон је инкриминисао и кривична дела нарушавања међународних споразума о вођењу рата, у шта спадају злоупотреба знака Црвеног крста (члан 44) и сурово поступање са ратним заробљеницима (члан 45), те друга кривична дела у дотицају са тешким кривичним делима против оружаних снага, под чиме Закон подразумева непријављивање тешких војних кривичних дела и прикривање њихових учинилаца.¹⁰ [3]

Кодификација кривичног законодавства извршена је доношењем Кривичног законика 2. марта 1951. године, који је ступио на снагу 1. јула исте године. Овај, у време доношења изузетно напредан кривични кодекс остао је на снази до 1977. године, када је из политичких разлога замењен Кривичним законом СФРЈ, шест републичких кривичних закона и два покрајинска кривична закона, чиме је разбијено јединство кривичног законодавства Југославије. У двадесет петој глави Кривичног законика садржана су кривична дела против оружаних снага (чл. 372а–362). Инкри-

⁹ У питању је противзаконито одузимање ствари од убијених и рањених на бојишту.

¹⁰ Под тешким кривичним делима против оружаних снага подразумевају се инкриминације из члана 29. ст. 3. и 4, члана 30, члана 32. ст. 3. и 4. и чл. 38, 39. и 40. Закона о војним кривичним делима.

минисана су следећа дела: неизвршење и одбијање извршних наређења (члан 372а.), одбијање примања и употребе оружја (члан 372б.),¹¹ противљење претпостављеном (члан 328), противљење стражару, стражи, патроли, дежурном или другом војном лицу које врши сличну службу (члан 329), спречавање војног лица у вршењу службене дужности (члан 330), напад на војно лице у вршењу службе (члан 331)¹², злостављање потчињеног или млађег (члан 333), повреда стражарске, патролне или друге сличне службе (члан 334), повреда чувања војне границе (члан 335), подношење неистинитих рапорта и извештаја (члан 336), непредузимање мера за заштиту војне јединице (члан 337), необезбеђење при војним вежбама (члан 338), неодазивање позиву и избегавање војне службе (члан 339), избегавање војне службе онеспособљавањем или обманом (члан 340), противзаконито ослобођење од службе у војсци (члан 341), самовољно удаљење и бекство из војске (члан 342), избегавање пописа и прегледа (члан 343), неизвршење материјалне обавезе (члан 344), непрописан и непажљив однос према оружју, муницији и експлозиву (члан 346), противзаконито располагање повереним оружјем (члан 347), крађа предмета наоружања или дела борбеног средства (члан 347а.),¹³ одавање војне тајне (члан 348), неовлашћен улазак у војне објекте и прављење скица или цртежа војних објеката и оруђа (члан 349), предаја непријатељу (члан 350), неиспуњење дужности за време борбе (члан 352), самовољно напуштање дужности за време борбе (члан 353), напуштање положаја противно наређењу (члан 354), напуштање оштећеног брода и ваздухоплова пре времена (члан 355), остављање непријатељу неоштећених борбених средстава (члан 356), слабљење борбеног морала и борбене ситуације (члан 357), неосигурање војне јединице (члан 358), неизвештавање војних органа у рату (члан 359) и неиспуњавање дужности при спровођењу мобилизације (члан 360). Новелом из 1959. године, новим чланом 360а. за већину дела из ове главе прописано је да су особито тешки случајеви кривичних дела против оружаних снага ако су извршени у ратном стању или стању непосредне ратне опасности, односно ако је дошло до угрожавања безбедности или војне моћи државе или је учинилац при извршењу дела показао крајњу немарност. За ове особито тешке облике била је прописана и смртна казна. Истом новелом додат је и члан 360б, којим је прописано да „[п]ри осуди на казну строгог затвора суд може учиниоцу изрећи казну конфискације имовине“. Чланом 260в. предвиђени су услови за изрицање дисциплинских казни припадницима оружаних снага. Наиме, за војна кривична дела за које је била прописана казна затвора, под чиме се у смислу члана 30. став (1) КЗ/51 подразумевала казна затвора у распону од 3 дана до 3 године, могла се изрећи дисциплинска уместо кривичне казне, ако је учињен посебно благ облик дела или ако то захтевају интереси службе и дисциплине. Данас посебно актуелно питање у кривичном праву, одговорност за другог, уређена је чланом 362. КЗ/51. Према овој од-

¹¹ Занимљиво је да Кривични законик није изворно садржао ова два кривична дела, која су додата Законом о изменама и допунама Кривичног законика од 2. јула 1959. године (*Службени лист ФНРЈ*, број 30/1959).

¹² Чланом 332. КЗ/51 прописан је факултативни основ за ослобађање од казне, уколико је учинилац дела из чл. 327. до 331. КЗ/51 био изазван незаконитим или грубим поступањем војног лица.

¹³ С обзиром на то да је овај члан додат 1959. године, а забрањена казна поштрована 1962, 1967. и 1973. године, може се претпоставити да је законодавни мотив инкриминисања био у значајној присутности оваквог деловања у пракси.

редби „[н]еће се казнити“¹⁴ потчињени ако учини кривично дело по наређењу претпостављеног, а то наређење тиче се службене дужности осим ако је наређење било управљено на извршење ратног злочина или каквог другог тешког кривичног дела, или ако је потчињени знао да извршењем таквог наређења чини кривично дело“.[5]

Доношењем уставних амандмана 1971. године, и посебно Устава СФРЈ од 1974. године, укупни правни поредак Југославије је ишчезао, а уместо њега је дошло осам скоро потпуно међусобно независних републичких и покрајинских правних система и бледа сенка савезног законодавства. У таквом окружењу нестало је и појам законика. Нови Кривични закон СФРЈ ступио је на снагу 1. јула 1977. године (члан 264).

Са уставним конституисањем Савезне Републике Југославије 27. априла 1992. године, сада Кривични закон Савезне Републике Југославије инкриминише војна кривична дела под заједничким називом „Кривична дела против Војске Југославије“ (чл. 201–239. КЗ СРЈ). Укидањем Устава Савезне Републике Југославије, почетком фебруара 2003. године, Република Србија исте године променила је назив КЗ СРЈ у Основни кривични закон (ОКЗ). У овој глави била су прописана следећа дела: неизвршење и одбијање извршења наређења (члан 201. ОКЗ), одбијање примања и употребе оружја (чл. 202. ОКЗ), противљење претпостављеном (чл. 203. ОКЗ), противљење стражару, стражи, патроли, дежурном или другом војном лицу у сличној служби (чл. 204. ОКЗ), принуда према војном лицу у вршењу службене дужности (чл. 205. ОКЗ), напад на војно лице у вршењу службе (чл. 206. ОКЗ), злостављање потчињеног или млађег (чл. 208. ОКЗ), повреда стражарске, патролне или друге сличне службе (чл. 209. ОКЗ), повреда чувања државне границе (чл. 210. ОКЗ), подношење неистинитих рапорта и извештаја (чл. 211. ОКЗ), непредузимање мера за заштиту војне јединице (чл. 212. ОКЗ), необезбеђење при војним вежбама (чл. 213. ОКЗ), неодазивање позиву и избегавање војне службе (чл. 214. ОКЗ), избегавање војне службе онеспособљењем или обманом (чл. 215. ОКЗ), противзаконито ослобођење од војне службе (чл. 216. ОКЗ), самовољно удаљење и бекство из ВЈ (чл. 217. ОКЗ), избегавање пописа и прегледа (чл. 218. ОКЗ), неизвршавање материјалне обавезе (чл. 219. ОКЗ), несавесна израда и преузимање војног материјала (чл. 220. ОКЗ), непрописан и непажљив однос према повереном оружју (чл. 221. ОКЗ), противзаконито располагање повереним оружјем (чл. 222. ОКЗ), крађа оружја или дела борбеног средства (чл. 223. ОКЗ), одавање војне тајне (чл. 224. ОКЗ), неовлашћени улазак у војне објекте и прављење скица или цртежа војних објеката и борбених средстава (чл. 225. ОКЗ), прелазак и предаја непријатељу (чл. 227. ОКЗ), неиспуњење дужности за време борбе (чл. 228. ОКЗ), самовољно напуштање дужности за време борбе (чл. 229. ОКЗ), напуштање положаја противно наређењу (чл. 230. ОКЗ), напуштање оштећеног брода или ваздухоплова пре времена (чл. 231. ОКЗ), остављање непријатељу неоштећених борбених средстава (чл. 232. ОКЗ), слабљење морала и борбене ситуације (чл. 233. ОКЗ), неосигурање војне јединице (чл. 234. ОКЗ), неизвештавање војних органа (чл. 235. ОКЗ) и неиспуњење дужности при спровођењу мобилизације (чл. 236. ОКЗ).

¹⁴ Иако КЗ из 1951. не садржи дефиницију термина „неће се казнити“ према члану 112. став (29) важећег КЗ, овај израз значи да у том случају нема кривичног дела, што треба узети и за ову одредбу.

Савремено војно кривично законодавство у Републици Србији

Иако је реформа материјалног кривичног законодавства, доношењем кривичног законика, планирана од самог оснивања Савезне Републике Југославије и у том смислу је припремљено више нацрта Кривичног законика Савезне Републике Југославије,¹⁵ због опструкције црногорских власти нови законик донет је тек пошто је Република Србија преузела у своју надлежност целокупно кривично законодавство. Народна скупштина је нови Кривични законик усвојила на седници Дванаестог ванредног заседања 29. септембра 2005. године, а ступио је на снагу 1. јануара 2006. године (члан 432. КЗ). До сада су донете две новеле, од којих је прва имала мањег додира са кривичним делима која су тема овог чланка.[7]

Кривични законик доследно спроводи објективно-субјективну концепцију општег појма кривичног дела. Тако према члану 14. став (1) Кривичног законика, „[к]ривично дело је оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено“.[7]

Данас наш Кривични законик прописује следећа кривична дела: избегавање војне обавезе (чл. 394), избегавање пописа и прегледа (чл. 395), неизвршавање материјалне обавезе (чл. 396), избегавање војне службе онеспособљавањем и обманом (чл. 397), противправно ослобођење од војне службе (чл. 398), самоволно одсуствовање и бекство из ВС (чл. 399), неизвршавање и одбијање извршавања наређења (чл. 400), противљење претпостављеном (чл. 401), противљење претпостављеном који врши посебну војну службу (чл. 402), принуда према војном лицу у вршењу војне службе (чл. 403), напад на војно лице у вршењу војне службе (чл. 404), злостављање потчињеног или млађег (чл. 406), повреда посебне војне службе (чл. 407), повреда обезбеђења државне границе (чл. 408)¹⁶, неистинито службено извештавање (чл. 409), непредузимање мера за обезбеђење војне јединице (чл. 410), несавесна израда и преузимање наоружања и војне опреме (чл. 411), непрописно старање о повереном оружју (чл. 412), противправно располагање повереним оружјем (чл. 413.) крађа оружја и дела борбеног средства (чл. 414), одавање војне тајне (чл. 415), неовлашћен приступ војном објекту (чл. 416), неиспуњавање дужности при спровођењу мобилизације (чл. 418), подривање војне и одбрамбене моћи (чл. 419), спречавање борбе против непријатеља (чл. 420), прелазак и предаја непријатељу (чл. 421), служба у непријатељској војсци (чл. 422), помагање непријатељу (чл. 423), неиспуњење и напуштање дужности за време борбе (чл. 424), напуштање положаја противно наређењу (чл. 425), напуштање оштећеног брода и ваздухоплова пре времена (чл. 426), слабљење борбеног морала (чл. 427), неизвештавање вој-

¹⁵ Последњи у низу пројеката био је Нацрт Кривичног законика Савезне Републике Југославије из фебруара 2000. године, који је искоришћен као полазни основ при изради важећег Кривичног законика. О доношењу Кривичног законика видети: З. Стојановић: „Предговор“, *Кривични законик*, ЈП Службени гласник, Београд, 2009.

¹⁶ Иако је новелом из септембра 2009. измењен законски опис овог кривичног дела, тако да се као извршилац може појавити службено лице, а не више војно лице, мишљења смо да би ово кривично дело требало пребацити из ове групе кривичних дела у неку другу главу КЗ, нпр. у кривична дела против службене дужности.

них органа (чл. 428).[7] У односу на ОКЗ, Кривични законик више не познаје следећа кривична дела: одбијање примања и употребе оружја (чл. 202. ОКЗ), необезбеђење при војним вежбама (чл. 213. ОКЗ) и остављање непријатељу неоштећених борбених средстава (чл. 232. ОКЗ). Са друге стране, нека кривична дела су спојена, док је за многа промењен назив, па и законски опис. Нека кривична дела су премештена, попут подривања војне и одбрамбене моћи из члана 121. ОКЗ и службе у непријатељској војсци из члана 119. ОКЗ, која су пребачена из групе кривичних дела против уставног уређења и националне безбедности СРЈ у групу кривичних дела против оружаних снага.[6, 7]

Оно што би са становишта уставности могло бити спорно је одредба члана 143. ст. 2. и 3. Закона о Војсци Србије, према којој „[о]дговорност за кривично дело, привредни преступ и прекршај не искључује дисциплинску одговорност ако дело које је предмет кривичног поступка, поступка за утврђивање одговорности за привредни преступ или прекршајног поступка, представља и повреду дужности из службе. Дисциплински поступак води се без обзира на ток кривичног поступка, поступка за утврђивање одговорности за привредни преступ или прекршајног поступка“.[8] Ове одредбе могу бити спорне имајући у виду одредбу члана 34. став 4. Устава, која јемчи институт *ne bis in idem*.

У првобитном тексту Закон о Војсци Србије није познавао казну затвора као дисциплинску санкцију, у смислу ранијег Закона о Војсци Југославије. Међутим, изменама Закона о Војсци, у члану 152. став 1. додата је нова дисциплинска мера – забрана удаљења из посебних просторија у војном објекту до 30 дана (члан 152. став 1. тачка 2а. Закона).[8] Према члану 27. став 4. Устава Републике Србије „[к]азну која обухвата лишење слободе може изрећи само суд“. За одговор на питање о уставности поменуте законске одредбе је у давању одговора на питање да ли војни дисциплински судови образовани чл. 161–163. Закона о Војсци Србије спадају у судове у смислу члана 143. Устава.¹⁷

Црна Гора

Након преузимања савезне надлежности у области кривичног права од бивше СРЈ 2003. године, тадашња Република Црна Гора¹⁸ исте године донела је нови, јединствени Кривични законик. Кривични законик ове бивше чланице СРЈ/СЦГ у својој 36. глави уређује кривична дела против Војске Србије и Црне Горе. Као и у случају кривичног законодавства Републике Србије, ни у Црној Гори није извршено новелирање КЗ ЦГ како би се уклониле термилошке застарелости будући да Војска Србије и Црне Горе више не постоји, а да Црна Гора има сопствене оружане снаге – Војску Црне Горе.

У материјалноправном смислу одредбе Кривичног законика Црне Горе идентичне су еквивалентним одредбама Кривичног законика Републике Србије. Једини изузетак је непостојање кривичног дела неовлашћеног приступа војном објекту. Исти

¹⁷ Иако *prima facie* потврдан одговор изгледа логично, треба рећи да назив суд не значи истовремено да је дотични орган део судске власти у смислу поменутих уставних норми. Најбољи пример за органе који не припадају судској власти је *inter alia* и Уставни суд. Наиме, Уставни суд је тзв. четврта грана власти, а у нашем Уставу њему је посвећен шести део Устава (чл. 166–175), док су судови уређени у 7. одељку петог дела Устава (чл. 142–152).

¹⁸ Уставом од 2007. године дотадашњи службени назив земље Република Црна Гора замењен је новим службеним именом Црна Гора.

случај је и са запрећеним казнама, уз изузетак новчаних казни које су у Црној Гори изражене у еврима. Једино одступање је у томе што Кривични законик ове државе не садржи одредбу попут члана 429. Кривичног законика Републике Србије, којима би били утврђени услови за изрицање дисциплинске казне, односно мере.[9]

Крајем 2010. године Министарство правде Црне Горе сачинило је предлог измена и допуна Кривичног законика којим би се извршило термилошко усклађивање текста са уставним називом државе и заменом помињања Војске Србије и Црне Горе називом Војска Црне Горе (члан 135 предлога). Поред тога, с обзиром на укидање регрутне обавезе у Црној Гори, у опису бића кривичног дела из члана 450. КЗ ЦГ – избегавање војне обавезе, брисало би се помињање регрутне обавезе, обавезе служења војног рока и обавезе лица у резервном саставу, а кривично дело, тј. основни облик свео би се на неодазивање позиву на војну службу само у време ратног или ванредног стања (члан 136. предлога). Из истог разлога предложена је декриминализација кривичних дела избегавања војне обавезе онеспособљавањем или обманом (члан 453. КЗ ЦГ) и противправног ослобођења од војне обавезе (члан 454. КЗ ЦГ). Предложено је и додавање нове инкриминације, па би чланом 483а било инкриминисан неовлашћен приступ војном објекту. Још неколико кривичних дела из ове области претрпело би мање промене у законском опису ако овај предлог буде усвојен.[10]

Босна и Херцеговина

У време постојања сопствених оружаних снага, важећи Кривични закон Републике Српске је у својој двадесет шестој глави прописивао кривична дела против Војске Републике Српске (чл. 312–346. КЗ РС).[11] Чланом 1. Закона о изменама Кривичног закона Републике Српске од 5. априла 2006. године сва кривична дела против оружаних снага су брисана.¹⁹

У Федерацији Босне и Херцеговине еквивалентне одредбе биле су садржане у 33. глави: Кривична дела против оружаних снага Федерације (чл. 399–418) Кривичног закона Федерације из 2003. године.²⁰

С обзиром на демилитаризацију Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине,²¹ Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (*Службени гласник БД БиХ*, број 10/2003) није ни могао да садржи инкриминацију деликата против оружаних снага. Па ипак, изворни текст садржи и поједина дела која би се могла сврстати у категорију војних кривичних дела.

Иако према члану III1. Устава Босне и Херцеговине²² кривично право није у надлежности Босне и Херцеговине, високи представник је почетком 2003. године наметнуо Кривични закон Босне и Херцеговине, који је Парламентарна скупштина БиХ усвојила

¹⁹ Закон о изменама Кривичног закона Републике Српске (*Службени гласник Републике Српске*, број 37/2006).

²⁰ *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, www.narkomanija.ba [27.1.2011].

²¹ Територија Дистрикта је кондоминијум Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине.

²² Устав Босне и Херцеговине (*Службени лист Савезне Републике Југославије – Међународни уговори*, број 12/2002 и *Службени гласник Босне и Херцеговине*, број 25/2009 – Амандман I).

27. јуна 2003. године. Изменама и допунама КЗ БиХ из 2006. додата је глава 21а – кривична дела против Оружаних снага Босне и Херцеговине (чл. 246а–246ww). Ипак, може се закључити да новела не доноси ништа ново у погледу законског описа битних околности бића кривичних дела против оружаних снага у односу на раније ентитетске кривичне законе, тј. у крајњој линији у односу на Кривични закон СФРЈ.[12]

Република Словенија

У процесу сецесије Републике Словеније, низом донетих аката републички органи Словеније су на територији ове републике ставили ван снаге савезни правни поредак, укључујући и казненоправне прописе. Тако је чланом 11. Уставног закона о спровођењу Амандмана ХCVI и ХCVII на Устав Републике Словеније у вези са Уставним законом за спровођење поменутих амандмана на подручју народне одбране, утврђено да се у Републици Словенији неће промењивати одредбе Кривичног закона СФРЈ којом су утврђена кривична дела против оружаних снага.²³ Након тога, чланом 20. Уставног закона за спровођење Основне уставне повеље о независности и самосталности Републике Словеније,²⁴ Кривични закон СФРЈ²⁵ преузет је као закон Републике Словеније у коме су предмети кривичноправне заштите: СФРЈ, савезни органи, државни симболи, савезна територија итд. замењени тако да се под њима подразумева Република Словенија, њени органи итд.

Доношењем Кривичног законика Републике Словеније 1994. године извршена је кодификација основног кривичног законодавства, која је у много мањој мери мењала дотадашња законска решења.[13] Државно веће Републике Словеније (*Državni zbor*) усвојило је 20. маја 2008. нови Кривични законик, који је ступио на правну снагу 1. новембра 2008. године. У свом 34. поглављу, које носи назив кривична дела против одбрамбене моћи земље (*Kazniva dejanja zoper obrambno moč države*) прописана су кривична дела против оружаних снага ове земље – *Slovenske vojske*.²⁶ *Izmikanje obrambnim dolžnostim* (члан 361), *Izmikanje obrambnim dolžnostim s preslepitvijo* (члан 362), *Sila proti vojaški osebi pri opravljanju vojaške dolžnosti* (члан 363), *Napad na vojaško osebo, ki opravlja službo* (члан 364), *Nevestno ravnanje s sredstvi za obrambo* (члан 365), *Izpodkopavanje obrambnih ukrepov* (члан 366), *Preprečevanje boja proti sovražniku* (члан 367), *Služba v sovražnikovi vojski* (члан 368), *Novačenje za tujo vojsko* (члан 369), и *Pomoč sovražniku* (члан 370). Као извршиоци ових кривичних дела, по правилу, могу се појавити само држављани Републике Словеније. Иако доноси бројне новине у односу на законик из 1994. у погледу кривичних дела против одбрамбене моћи земље, намеће се закључак да њихово законско регулисање представља наставак досадашњих решења.[14]

²³ Ustavni zakon za izvedbo amandajev ХCVI и ХCVII k Ustavi Republike Slovenije (*Uradni list Republike Slovenije*, št. 35/1990, 10/1991 in 20/1991).

²⁴ Ustavni zakon za izvedbo Temeljne ustavne listine o neodvisnosti in samostojnosti Republike Slovenije (*Uradni list Republike Slovenije*, št. 1/1990-I).

²⁵ Kazenski zakon SFRJ (*Uradni list SFRJ*, št. 44/1976, 34/1984, 74/1987, 57/1989, 3/1990 in 38/1990).

²⁶ С обзиром на блискост језика, одлучили смо да задржимо изворне називе кривичних дела. Надамо се да то читаоцима ипак неће бити сметња.

Савезна Република Немачка

Чланом 96. став (2) Основног закона Савезне Републике Немачке предвиђено је да Савез (савезна држава – прим. М. Т.) може образовати кривичне судове за оружане снаге, који имају кривичну јурисдикцију у одбрамбеном (ратном) стању, као и над припадницима савезних оружаних снага који служе на ратним бродовима и у иностранству. Иако савезни устав законодавцу препушта ближе уређивање ових судова, поменутом одредбом утврђено је и да ови судови спадају у ресор савезног министра правде, те да професионалне судије у овим судовима морају испуњавати квалификације за обављање судијског позива.[15] Ове уставне одредбе разрађене су § 50. став (2) Закона о судијама, према коме се образује судијски савет од троје изабраних судија војних кривичних судова, са седиштем у једном од војних кривичних судова, док је § 54. ст. (1) и (2) разрађено учешће судија ових судова у судијском савету за именовања при Савезном управном суду.[16]

Немачко кривично законодавство у овој области састоји се из два законска акта: Кривичног законика Савезне Републике Немачке и Војног кривичног закона. У Кривичном закону предметна кривична дела највећма су систематизована у петом поглављу, које носи назив Кривична дела против националне одбране (§§ 109–109к. КЗ СРН).

§ 109. КЗ СРН инкриминисано је избегавање регрутације сакаћењем. Према ставу (1) овог параграфа, когод себе или другу особу, са њеним пристанком, онеспособи или изазове да он или то лице буде неспособно за војну службу, казниће се казном затвора од три месеца до пет година. Ставом (2) истог параграфа предвиђено је да уколико учинилац својом радњом проузрокује привремено онеспособљавање или неспособност за одређену војну дужност, казниће се затвором до пет година или новчаном казном. Последњим одредбом овог параграфа, а то је став (3), предвиђено је да је покушај кажњив.²⁷ Параграфом 109а. немачког Кривичног законика као кривично дело предвиђено је избегавање регрутације обманом. Тако свако ко путем обмане избегне или проузрокује да други избегне војну обавезу, било трајно или за одређени временски период или одређену војну дужност, казниће се казном затвора не дуже од пет година. Ставом (2) истог параграфа утврђено је кажњавање за покушај дела из става (1). §§ 109б. и 109ц. су брисани. Избегавање служења супститутивне цивилне службе инкриминисано је Законом о цивилној супститутивној служби (*Gesetz über den zivilen Ersatzdienst*). Савезни уставни суд је у пресуди BverfGE 23, 191 утврдио да се у овом случају ради о тзв. трајном деликту.[17] Рушилачка пропаганда против Оружаних снага је тема § 109д. Свако ко са намером и знањем и за потребе обмане износи лажне или веома узнемиравајуће тврдње о чињеницама, обмане које могу деловати рушилачки по оружане снаге и њихово функционисање, односно шири такве тврдње са знањем да су лажне, са циљем онемогућавања оружаних снага у вршењу њихове дужности одбране нације, казниће се казном затвора од не дуже од пет година или новчаном казном. Према ставу (2) истог параграфа, инкриминисан је и покушај овог дела. § 109е. инкриминише се саботажа против средстава одбране. Тако

²⁷ Наиме, за разлику од неких других кривичних законика, у КЗ СРН примењена је таква номотехника да се у свакој појединачној одредби изричито предвиђа да ли је покушај неког кривичног дела кажњив.

свако ко незаконито уништи, оштети, измени, онеспособи или отуђи војне ресурсе или инсталације или постројење које се у потпуности или превасходно користи за националну одбрану или за заштиту цивилног становништва од ратних опасности, те тиме угрожава безбедност Савезне Републике Немачке, борбену готовост њених трупа или људске животе, казниће се казном затвора од три месеца до пет година. Према ставу (2) овог параграфа, свако ко са знањем и на незаконит начин производи или снабдева објектима или сировинским материјалима потребним за његову производњу сноси исту санкцију. Ставом (3) утврђује се кажњивост покушаја. Став (4) предвиђа да је у посебно озбиљним случајевима казна од једне до десет година затвора. Последњим ставом прописује се да свако ко изазове опасност из става (1) немаром, или у случајевима из става (2) не са знањем већ са намером или немаром биће кажњен казном затвора не дужом од пет година или новчаном казном, осим ако је кривично дело предмет много теже казне по другим одредбама. § 109ф. уређује кажњивост обавештајне активности која угрожава националну одбрану. Свако ко у име владине агенције, партије или друге организације изван Савезне Републике Немачке или за рачун забрањене организације, односно њеног посредника: сакупља податке о питањима националне одбране, врши обавештајну делатност посвећену питањима националне одбране, регрутује или помаже неку од ових активности, и тиме помаже напоре против безбедности Савезне Републике Немачке, или борбене готовости њених борбених трупа подлеже казни затвора не дужом од пет година или новчаном казном под условом да кривично дело није предмет значајно теже казне по другим одредбама КЗ СРН. Истим ставом се даље утврђује да активности намењене информисању јавности у оквиру „уобичајеног“ новинског и радијског извештавања не подлежу кажњавању по овом члану закона. Покушај овог дела је, такође, кажњив по ставу (2) овог параграфа. § 109г. Кривичног законика инкриминише фотографисање, илустровање, скицирање, описивање и сличне активности које угрожавају националну безбедност. Тако казна затвора не дужа од пет година или новчана казна очекује свакога ко сачини илустрацију или опис војних ресурса, инсталација или постројења, односно војних операција, или пак другоме омогући да сачини илустрацију тј. опис и тиме свесно угрози безбедност Савезне Републичке Немачке и борбену готовост њених оружаних снага. Фотографисање територије и објеката на територији Савезне Републике Немачке, као и његово омогућавање, представља посебан облик кажњив затвором не дужим од две године или новчаном казном, уколико дело није предмет кривичног гоњења по ставу (1) овог параграфа. И у овом случају кажњив је покушај из ст. (1) и (2). Ставом (4) прописан је случај лакшег облика кривичног дела из става (1), као и случај ослобађања одговорности. Наиме, ко другоме омогући извршење дела из става (1), ко несвесно, али са намером или немаром изазове опасност, биће подложен казни до две године затвора или новчаној казни, а уколико је учинилац кривичног дела делао на основу дозволе надлежног државног органа нема кривичне одговорности. Регрутовање за стране оружане снаге је следеће кривично дело инкриминисано немачким законодавством. § 109х. предвиђено је да свако ко, у име стране силе, регрутује немачког држављанина за војну службу у војној или паравојној организацији или га упозна са лицима која врше регрутацију или му представи војну службу у тајкој организацији биће кажњен казном затвора од три месеца до пет година. Као и у случају осталих кривичних дела из ове групе, прекршај је кажњив. Параграфом 109и.

утврђене су још неке казнене мере за учиниоце кривичних дела из §§ 109е. и 109ф, уколико им је одређена казна затвора од не мање од годину дана. Тако суд може одредити губитак способности на обављање јавне службе или губитак активног, односно пасивног бирачког права, сходно ст. (2) и (5) § 45. истог закона. Последња одредба ове главе немачког Кривичног законика је § 109к, којом је утврђено право суда да одузме средства којим су почињена кривична дела из § 109д. до 109г. и уколико нису испуњени услови из § 74. став (4) КЗ СРН, па чак и ако је учинилац делао без кривице.[18]

За разлику од нашег права, у Немачкој се за кривична дела прописана у Војном кривичном закону оправдано користи израз војна кривична дела, будући да се као учиниоци дела прописаних немачким Војним кривичним законом појављују војна лица. Војни кривични закон систематизује деликте које садржи у четири категорије: 1. кривична дела против обавезе вршења војне службе (§§ 15–18), 2. кривична дела против дужности потчињених (§§ 19–29), 3. кривична дела против дужности претпостављених (§§ 30–41) и 4. кривична дела против осталих војних дужности (§§ 42–48). У кривична дела против обавезе вршења војне службе спадају самовољно удаљење, бекство из војске, самоосакаћење и избегавање војне службе на начин преваре. Као кривична дела против дужности потчињених, Војни кривични закон прописао је непослушност, ускраћивање послушности, лакоумислено неизвршење наређења, претњу претпостављеном, принуду према претпостављеном, физични напад на претпостављеног, побуну, договор о непокорвању. Као тежи облик ових кривичних дела прописан је случај када су дела извршена против војних лица са вишим службеним рангом (§ 29). Са друге стране као деликти против дужности претпостављених овај закон прописао је злостављање, понижавајуће поступање са потчињеним, наређење на противправно дело, затим неуспело навођење на противправно дело. Ова два кривична дела имају посебан значај будући да је према § 5. став (1) истог закона прописано да ако потчињени по наређењу учини противправно дело које се кривичним законом прописано као кривично дело, биће кривично одговоран само ако је схватио да се ради о противправном делу, односно ако је то, на основу њему познатих околности, било очигледно. Претпостављени се за ово кривично дело кажњава казном прописаном за извршиоца, а казна се под одређеним условима и поштрава.[19] С обзиром на то да немачки устав – Основни закон у чл. 17. и 17а. припадницима оружаних снага јемчи право на заједничко изношење молби, у случају законског ограничења права на петиције у односу на војна лица, подношење ових предивки врши се према Одбору за одбрану Бундестага, у складу са чланом 45а. став (2) Основног закона и војном омбудсману (повереник Бундестага за оружане снаге), на основу члана 45б. Основног закона.[15] Стога Војни кривични закон прописује у § 35. кривично дело спречавање подношења жалби. Поред тога, у овој глави су и кривична дела утицаја на правосудје, присвајање наредбодавних овлашћења, злоупотреба дисциплинске власти, неучествовање у кривичном поступку²⁸ и непотпуно вршење службеног надзора. У погледу осталих војних дужности којима кривичноправну заштиту пружа Војни кривични закон прописана су следећа кривич-

²⁸ Ово дело има обележја кривичног дела непријављивања кривичног дела и учиниоца из члана 332. нашег Кривичног законика.

на дела: неистинито извештавање, непријављивање припремања и извршења одређених дела,²⁹ пропусти страже, повреда дужности приликом извршења специјалних задатака, противправна употреба оружја. У § 48. војна лица су изједначена са службеним, а војна служба са службом државних службеника у погледу примене одређеног броја кривичних дела против службене дужности прописаних Кривичним закоником.[19]

У вези са поменутиим проблемом односа кривице и дисциплинске одговорности у нашем праву, имајући у виду однос Закона о Војсци Србије, треба рећи да у Савезној Републици Немачкој проблематику војне дисциплине и дисциплинских мера прописује Уредба о војној дисциплини (*Wehrdisziplinarordnung*). Према § 10. став 1. Уредбе, „[д]исциплинске казне које може изрећи надређени су: 1. укор, 2. строги укор, 3. надзор над примањима, 4. новчана казна, 5. ограничење изласка и 6. затвор“. Исти пропис у § 28. став 1. утврђује да „[к]азна затвора се сме изрећи након што је судија прогласи законитом у погледу врсте и трајања. О законитости казне затвора одлучује судија надлежног, а у нужди доступног војног суда“. Савезни уставни суд мишљења је да изрицање дисциплинских мера не спада у правосуђе (вршење судске власти) у смислу члана 92. Основног закона Савезне Републике Немачке, који судијама поверава судску власт, сматрајући да се карактер дисциплинских казни разликује од изрицања кривичних санкција.[17] Са друге стране, одредбом члана 104. став 2. Основног закона прописано да се код сваког лишења слободе које није засновано на судској одлуци има прибавити таква одлука и то без одлагања.[15] Па ипак, према ставу Савезног уставног суда у поменутом решењу, судија у пуном обиму преузима одговорност за изречену меру, из чега следи да мора у пуном обиму проверити оправданост примене затворске дисциплинске мере, као и оправданост захтева претпостављеног који је номинално изриче.[17]

Руска Федерација

У Руској Федерацији кривична дела из ове области инкриминисана су Главом 33. одељка IX Кривичног законика Руске Федерације из 1996. године, под називом Кривична дела против војне службе (чл. 331–352. КЗ РФ).

Члан 331. Кривичног законика Руске Федерације је основна одредба овог поглавља КЗ РФ и носи назив Концепт кривичних дела против војне службе. Ставом 1. овог члана дефинисано је шта се подразумева под појмом кривичних дела против војне службе. То су кривична дела против утврђеног војног поретка, прописана предметном главом КЗ и почињена од припадника Оружаних снага Руске Федерације по уговору, распоређених у трупе или војне формације РФ, као и резервиста за време обуке и маневара. Према следећем ставу, кривично одговорни за дела из овог поглавља КЗ РФ су и војни инжењери у војноконструкторским одредима и јединицама Савезног министарства за одбрану Руске Федерације, других министарстава, као и владиних одељења и служби Руске Федерације. Ставом 3. овог члана утврђено је да се

²⁹ За разлику од кривичног дела неучествовања у кривичном поступку из § 40, ово кривично дело односи се само на кривична дела побуне и саботаже из §§ 27. и 109е. став (1) Кривичног законика.

кривична одговорност за кривична дела против војне службе почињених у време ратног стања или војних ситуација уређују ратним законима Руске Федерације. Следећим, 332. чланом прописано је кривично дело неизвршавање наређења. Према првом ставу овог члана подређени који не изврши правоваљано наређење које спада под војну службу и тиме значајно угрози интересе војне службе, казниће се ограничењима у војној служби до две године,³⁰ или притвором до шест месеци или заточеништвом у дисциплинској војној јединици до две године. Уколико исто дело почини група, организована група или група која је закључила прелиминарну заверу и тиме проузроковала тешке последице, њени чланови кажњавају се лишењем слободе до пет година. Према ставу 3, уколико је дело извршено услед немарног или нечасног односа према војној служби, учинилац ће се казнити једним од санкција из става 1. овог члана. Чланом 333. КЗ РФ инкриминисан је отпор претпостављеном или подстрекавање другог на кршење његових обавеза према војној служби. Запређена је казна удаљења из војне службе до две године, или војнодисциплинска мера у истом трајању или казна затвора до пет година. Ставом 2. истог члана прописани су квалификовани облици овог кривичног дела, и то: уколико је дело учинила група, уколико је учињено уз употребу оружја, или је проузрочило озбиљне последице (повређивање и сл.), а прописана је казна до пет година затвора.

Поред ових, руским Кривичним закоником инкриминисана су и следећа дела: насилне радње против надређеног тема су следећег члана 334. КЗ РФ, кршење прописа о међусобним односима војних лица, у одсуству линије надређености између њих (чл. 335), увреда војног лица (чл. 336), неовлашћено напуштање војне јединице или места базирања (чл. 337), дезертирање (чл. 338), избегавање војне службе обманом и другим методима (чл. 339), кршење прописа држања у оружаној борби (чл. 340), повреда прописа вршења граничарске службе (чл. 341), повреда прописа вршења гардијске службе (чл. 342), повреда унутрашње службе и патролне службе у гарнизону (чл. 343), напуштање пловила које тоне (чл. 344), намерно уништавање и оштећивање војне опреме (чл. 345), уништавање и оштећивање војне опреме немарним понашањем (чл. 346), губитак војне опреме (чл. 347), кршење прописа о употреби оружја и опасних материјала (чл. 348), кршење прописа о вожњи и употреби возила (чл. 349), кршење правила летења и летачке обуке (чл. 350) и, на крају, кршење правила навигације (чл. 351). [20]

Шведска

Кривични законик Шведске из 1962. године у 21. глави садржи кривична дела припадника Оружаних снага. Дакле, и у овом случају може се прихватити назив војна кривична дела. Према параграфу 1. ове главе,³¹ ове одредбе примењују се само у случају ратног стања и непосредне ратне опасности.[21]

³⁰ Нпр. војном летачу изрекла би се забрана летења на војном ваздухоплову у том трајању.

³¹ Шведски Казнени закон, попут осталих шведских прописа, нема јединствену нумерацију одредаба, већ свако поглавље почиње новим бројчаним ознакама параграфа. Стога ћемо у даљем тексту одредбе на следећи начин цитирати број главе/параграф, нпр. 22/ § 9. за девети параграф двадесет другог поглавља.

Одредбом 22/§ 9, измењеном 1986. године, прописано је да се ове одредбе шведског КЗ примењују и за кривична дела описана у 21. и 22. глави која су учињена против савезничке државе и њених оружаних снага, односно припадника савезничких оружаних снага.[21] Поред кривичних дела која садржи и наше кривично право, овај законик познаје и кривично дело општења са непријатељем (21/§ 9), које у је у нашем праву постојало као противзаконито дописивање за време рата из члана 37. Закона о војним кривичним делима.

Поред ових кривичних дела, 16/§ 6. шеснаесте главе шведског КЗ-а прописује кривично дело побуне, затим избегавање војне обавезе (18/§§ 6), док је у 22/§ 6. став 3. утврђено и да ће се за кривична дела против међународног права која учини припадник оружаних снага казнити његов законити надређени у мери у којој је био способан да предвиди дело, али није испунио своју дужност да га спречи.

Према параграфу 3. тач. 2. и 3. поглавља 2. Кривичног законика Шведске, утврђена је надлежност шведских судова и важење Кривичног законика Шведске у случају кривичних дела која почине припадници оружаних снага на подручју на којем су оружане снаге размештене или друга лица у таквом подручју, а оружане снаге су биле размештене у циљевима који нису војне вежбе (тачка 2), односно кривичних дела која почине лица запослена у страном контингенту Шведских оружаних снага у вршењу дужности, изван територије Краљевства (тачка 3).[21]

Дисциплинска одговорност уређена је Законом о дисциплинским преступима припадника Оружаних снага из 1986. године.

Република Бугарска

За разлику од претходних земаља, у Бугарској кривична дела против оружаних снага јесу системски уређена Кривичним закоником из 1968. године, и то 12. главом – Кривична дела против одбрамбене способности државе – која се састоји из следећих одељака: кривична дела против државне тајне, кривична дела против војне службе (чл. 361–368), кривична дела против мирнодопске алтернативне службе и друга кривична дела; и 13. главом, која носи назив Војна кривична дела, а која је стављена од одељака: кривична дела против начела субординације и војне части (чл. 372–379а), избегавања и напуштања војне службе (чл. 380–386), злоупотребе службе (чл. 387–388), кривична дела против стражарске, гардијске, патролне, граничарске, унутрашње и друге посебне службе (чл. 389–392), друга војна кривична дела (чл. 393–395), те кривична дела у вези са војним операцијама (чл. 389–405).[22]

Сједињене Америчке Државе

У Сједињеним Америчким Државама војна кривична дела садржана су у посебном законнику – Једнообразном законнику војног правосуђа (*Uniform Code of Military Justice*), који садржи кривичнопроцесне, кривичноматеријалне и кривичноизвршне одредбе и одредбе о организацији војних судова. Материјално кривично право садржано је у потпоглављу X Законика (тзв. *punitive articles*). Члановима 77–80 (параграфи 877–880) уре-

ђени су неки институти општег дела, док остали представљају законска обележја бића појединих кривичних дела. Овим закоником су, поред кривичних дела против оружаних снага, као што су дезертерство (члан 85), омаловажавање вишег официра (члан 89) или одбијање извршења наређења или прописа из члана 92, садржана и друга кривична дела, као што су побуна и пуч (члан 94), која би према нашој класификацији спадала у кривична дела против уставног уређења и националне безбедности, затим убиство (члан 118), сексуални деликти као што је силовање (члан 120) или содомија (члан 125). Ту су и имовинска кривична дела попут разбојништва (члан 122), али и деликти који би у нашем праву спадали у прекршаје или дисциплинске деликте, као што је дело из члана 112. овог законика – пијанство на дужности.³²[23]

Поред тога, од значаја за војно кривично право САД су Упутство за војне судове (*Manual for Courts-Martial*) – пречишћено издање из 2008. године и Уредба Секретаријата одбране 5525.7 којом је уређена сарадња између Секретаријата одбране и Секретаријата правде у истрази и гоњењу одређених кривичних дела. Упутство за војне судове садржи кривичнопроцесне одредбе садржане у Војносудском пословнику (*Rules for Courts-Martial*), Војном правилнику о доказима (*Military Rules of Evidence*) и сл.[23]

Закључак

Увидом у законодавства бивших југословенских република уочава се да њихови кривични законици, односно кривични закони, не доносе ништа ново у области кривичних дела против оружаних снага у односу на некадашње југословенско кривично законодавство, осим новог заштитног субјекта – војски новонасталих држава уместо бивше ЈНА, односно у случају Црне Горе – ВСЦГ. Са друге стране, кривична законодавства других држава показују велике концепцијске разлике у погледу ових кривичних дела. Тако већина, попут СР Немачке, а раније и Србије, поред општег кривичног законика доноси и Војни кривични закон. Са друге стране, поједина законодавства, међу којима и наше, теже јединственом уређивању кривичног права. У том смислу опет се показује више различитих приступа, па тако неке земље попут Руске Федерације уопште и не познају споредно кривично законодавство, друге попут Србије ипак кривичним делима против војске признају повезаност и неке заједничке карактеристике, а има и законодавства, попут финског, која ове деликте посматрају као посебне облике општих кривичних дела, нпр. издаје и велеиздаје. Без обзира на различите концепције система одбране, нпр. постојања рочног састава, неутралности земље и сл., од којих зависи постојање конкретних кривичних дела, чини се да сва законодавства теже да у оквиру оружаних снага као целине посебно заштите систем субординације, борбену готовост и опремљеност војске и др. Намеће се закључак да је постојање кривичних дела иманентно постојању војске у једној земљи, а да се њихова оправданост показала у дугом трајању које почиње већ у самим зачецима кривичног права. Из реченог следи да су ови деликти постали општеприхваћени *mala in se* и да ће вероватно остати део кривичног права док оно постоји и док постоје оружане снаге, што се, или се барем тако чини, неће променити у замисливој будућности.

³² Кривично дело пијанства познавао је и наш Кривични законик из 1929. године. [24]

Литература

1. Jovanović, B. et. al.: *Osnovi prava*, VIZ, Beograd, 1979.
2. Стојановић, З.: *Коментар Кривичног законика*, ЈП Службени гласник, Београд, 2009.
3. Гојковић, М.: *Зборник војних правосудних прописа (1839–1995)*, ВИЗ и НИЦ „Војска“, Београд, 2000.
4. *Krivični zakonik – opći dio*, NIU Službeni list FNRJ, Beograd, 1950.
5. *Krivični zakonik*, NIU Službeni list SFRJ, Beograd, 1973.
6. Основни кривични закон – Кривични закон Савезне Републике Југославије (*Службени лист СФРЈ*, бр. 44/1976, 46/1977, 34/1984, 37/1984, 74/1987, 57/1989, 3/1990, 38/1990, 45/1990 и 54/1990, *Службени лист Савезне Републике Југославије*, бр. 35/1992, 16/1993, 31/1993, 37/1993, 24/1994 и 61/2001, *Службени гласник Републике Србије*, број 39/2003)
7. Кривични законик (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005 – исправка, 107/2005 – исправка, 72/2009 и 111/2009)
8. Закон о Војсци Србије (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 116/2007 и 88/2009)
9. *Krivični zakonik (Službeni list Republike Crne Gore*, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i *Službeni list Crne Gore*, broj 40/2008)
10. *Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika*, Ministarstvo pravde Crne Gore, Podgorica, 2010.
11. *Закони Републике Српске из области кривичног права*, ЈП Службени гласник Републике Српске, Бања Лука, 2003.
12. Кривични закон Босне и Херцеговине (*Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/2003 – наметнути текст, 32/2003 – исправка, 37/2003 – усвојени текст, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007 и 8/2010)
13. *Kazenski zakonik Republike Slovenije (Uradni list Republike Slovenije*, št. 63/1994, 70/1994 – popravek, 23/1999, 40/2004, 95/2004 – UPB1)
14. *Kazenski zakonik (Uradni list Republike Slovenije*, številka 55/2008, 66/2008 – popravek, 39/2009)
15. *Основни закон (Устав) Савезне Републике Немачке*, ЈП Службени лист СРЈ, Београд, 2003.
16. *The German Judiciary Act*, Federal Ministry of Justice in cooperation with juris GmbH, Berlin 2010, www.gesetze-im-internet.de [27.1.2011]
17. *Изабране одлуке немачког Савезног уставног суда*, Konrad Adenauer Stiftung, Београд, 2010.
18. *German Criminal Code*, as amended on 4 July 2009, Federal Ministry of Justice in cooperation with juris GmbH, Berlin 2009, www.gesetze-im-internet.de [27.1.2011]
19. *Krivični zakonik Savezne Republike Nemačke sa Uvodnim zakonom za Krivični zakonik i Vojno krivičnim zakonom*, preveo D. Pavlović, Centar marketnig – Pravno izdavački centar, Beograd, 1998.
20. *Criminal Code of the Russian Federation*, www.legislationonline.org/0cc1acff8241216090943e97d5b4.htm [27.1.2011]
21. *Swedish Penal Code*, Ministry of Justice, Stockholm, 1999.
22. *Penal Code of Bulgaria*, Ministry of Justice, Sofia, 2002.
23. *Manual for Court-Martial United States*, Department of Defense, 2008. Edition
24. Стојановић, З.: *Кривично право – општи део*, Правна knjiga, Beograd, 2007.